

Schmehl János

A fogvatartottak kockázatelemzési és kezelési rendszere

Bevezetés

A magyar büntetés-végrehajtás a kezdetektől fogva törekedett a tudományos megalapozottságú reintegrációs módszerek alkalmazására. Az ezen keresztül meghatározott szabadságvesztési célokat pusztán az eszköztár, az adott időpillanat és politikai ideológia színezte át. Az elítéltek bebörtönzése sohasem pusztán a társadalomtól való izolálás célját szolgálta, a magyar büntetés-végrehajtás sosem elégedett meg a börtönök primitív „emberraktár” funkciójával.

Először fordult elő, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet a bv. törvénnyel kapcsolatban koncepciót fogalmazhatott meg, normaszöveg-tervezetre tehetett javaslatot feladatrendszer tükrében. Ez a büntetés-végrehajtás szakmaiságába vetett egyértelmű bizalmat jelzi, ugyanakkor komoly felelősséget is jelentett számunkra.

Bátran kijelenthetjük: az új büntetés-végrehajtási törvény tervezete eleget tesz a már régóta jelenlévő szakmai igényeknek akkor, amikor új alapokra helyezi a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását. Az új törvény vitathatatlanul legnagyobb újítása a *Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer (KEKR)* kialakítása és működtetése, amely megteremti az elmélet, az eszközök és a módszerek szintézisét. Az rendszer egységes keretszabályba foglalja a progresszív rezsimszabályokat, valamint egy olyan új intézet felállításával jár, amelyet Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézetnek nevezünk.

A büntetés-végrehajtás tervezett Kockázatelemzési és Kezelési Rendszere a hazai gyakorlatban kiemelkedő jelentőségű, összetett jogintézményként jelentkezik, melynek konkrét, elnevezésében és tartalmában azonos előzményeire nincs példa a magyar jogalkotásban.

A Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer főbb elemei

Az új büntetés-végrehajtási törvény koncepciójának megalkotása során is már megfogalmazódott egy, a szakmai munkánkat segítő új rendszer igénye, így kuttattuk az említett új jogintézmény kialakításának lehetőségeit.

A kockázatelemzési és kezelési rendszer kettős dimenzióban érvényesül: egyrészt rendszerbe foglalja az adott szabadságvesztés-büntetés végrehajtását, másrészt rendszert, keretet ad magának a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének is.

Az elítélt szempontjából a befogadás, a személyiségelemzés, az azt követő, szabadságvesztés-büntetés alatti reintegrációs folyamat, annak időszakos és a szabaduláskor elvégzett értékelése egységes, szervezett, ellenőrizhető és értékelhető rendszert alkot.

A KEKR által realizálható előny, hogy a büntetés-végrehajtás egységes és objektív, központilag kidolgozott, magas szakmai elvárásokat kielégítő elemzési rendszert alakít ki. Reálisan várható a fogvatartás biztonsági kockázatának jelentős csökkenése, valamint a generális prevenció javulása, a visszaesési mutatók csökkenő tendenciája és a büntetés- végrehajtási szakmai megoldások, gyakorlatok egységesülése. A *kockázatelemzési és kezelési rendszer célja* tehát a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelése, az eredményes reintegráció, illetve a visszaesések számának csökkentése, minimalizálása.

A büntetés-végrehajtási szervezet eddig *nem rendelkezett* arra vonatkozó *mérésekkel és adatokkal*, hogy a szabadságvesztését megkezdő fogvatartottat milyen visszaesési kockázattal lehet jellemezni, és az sem volt mérhető, hogy az illető a fogvatartása során milyen fejlődésen, változáson megy keresztül, azaz reintegrációs hajlandósága mely irányba változik.

Az új szabályozással elérendő cél egy egységes kategorizálási és kezelési rendszer működtetése, amely már az előzetes letartóztatás szakaszában is, majd a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet, megfelelő információt szolgáltatva annak szabadságvesztés alatti és a szabadulást követő jogkövető magatartása valószínűségére vonatkozóan.

E rendszer előnyei abban is megmutatkoznak, hogy egyértelmű, szakszerű és differenciált iránymutatást ad a fogvatartott veszélyességével kapcsolatban, valamint a programok, a munkáltatás és az oktatás kiválasztásához is alapvető támpontként szolgál. Mivel a kockázati faktor változása összefüggésben van az elítélt reintegrációs hajlandóságával, ezért annak mérésével pontosabban értékelhető az egyén, és ez a körülmény hasznos információt szolgáltathat például a büntetés-végrehajtási bíró egyes döntéseihez.

Szervezeti szinten is egy újfajta teljesítménymérési rendszernek lehet az alapja, mert plasztikus képet ad a programok hatékonyságáról.

A *KEK-rendszer alanyi köre* bemutatja, hogy a rendszernek kik a résztvevői. Egyik alanya a fogvatartott, aki a kockázatelemzéssel összefüggő adatok birtokosa. A másik alanya a kockázatelemzést és kezelést végző szervezet, illetve szereplői a szervezet nevében jogszerűen és szakszerűen eljáró, elemzési, kezelési hatáskörrel és illetékességgel ellátott kollégák.

A *KEK-rendszer tárgya* az elítéltek diagnosztizálásában, kategorizálásában, a bv. intézetek kijelölésében, a kezelési szükségletek és igények meghatározásában, a kapcsolódó reintegrációs programok kidolgozásában nyilvánul meg, amely folyamat a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet.

A *kockázatelemzési rendszer eszközei* azok az Európában elfogadott, bevált kockázat-feltárási, -elemzési, -mérési, -értékelési eljárások, módszerek, melyekkel a KEK-rendszer megvalósítja a mai kor követelményeinek megfelelően a rendszer tényleges működését. Ennek a szakmai alapú diagnosztikai és kezelési rendszernek a bevezetése megkövetelte egy új, speciális célkitűzésű intézet létrehozását. A tervzet szerint azon szabadságvesztésre ítélteknek, akiknek várható szabadulásáig legalább tizennyolc hónap van hátra, a bv. szakmai szempontok szerinti

kivizsgálását, a kockázat csökkentéséhez szükséges egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatok meghatározását a *Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet* végzi.

A kockázatelemzés és kezelés lefolytatása megköveteli egy új, speciális célkitűzésű intézet létrehozását, amelynek feladata a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt diagnosztizálása, az őket befogadó intézetek kijelölése, reintegrációs programjuk kidolgozása az ítéletben meghatározott végrehajtási fokozaton belül. Ennek érdekében kerül kialakításra a *Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet* (KKMI).

A KKMI-ben elhelyezendő elítéltek esetén az intézet nemcsak az elítéltek kategorizálását végzi, hanem jelentős szerepet vállal a végrehajtásban alkalmazott módszerek és eljárások kidolgozásában – a pragmatizmus alapelveivel összhangban. Mindez azt jelenti, hogy standard módon alkalmazhatók a korszerű büntetés-végrehajtási elvek. E rendszer működtetése teszi lehetővé az elítéltek kategorizálását, melynek eredményeként a KKMI-ben történik meg az elítéltek bv. kockázati csoportba sorolása és a feltárt egyéni szükségletekhez igazított kezelési igények meghatározása. A kategorizálás az elítéltek megfigyelését, a kapcsolódó iratok elemzését, a fogvatartott szakterület-specifikus szempontból történő kivizsgálását és az azt követő véleményalkotást foglalja magában.

Az első kivizsgálás 30 napig tarthat, amely szakmai szempontok alapján további 30 nappal meghosszabbítható. Ezen időszakot az ún. Kockázatértékelési összefoglaló jelentés zárja, amely meghatározza az elítélt befogadaskor mért általános (visszaesési és fogvatartási) kockázatát. Az összegző jelentés kötelezően meghatározza továbbá a kockázat csökkentéséhez szükséges egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatokat, amelyet a bv. intézetnek a reintegrációs tevékenysége során figyelembe kell vennie.

A KKMI jelentős szerepet vállal abban is, hogy meghatározott, egyéb szakmai helyzetekben (pl. feltételes szabadságra bocsátás, reintegrációs őrizetre bocsátás, a kiemelkedően magas kockázattal bíró elítéltek rezsimváltása, a fogvatartásra különös veszélyt jelentő események bekövetkezésében részt vevő elítélt vizsgálata esetén) elvégzi az elítélt kockázatelemzését.

A *reintegrációs őrizet* bevezetésével a büntetés-végrehajtás eszköztára jelentősen bővül a progresszív szabadságelvonás, a normalizáció és a sikeres társadalmi visszailleszkedés elősegítése tekintetében. A szabadságvesztés utolsó hat hónapjában a jogerősen elítélt a bv. bíró határozata alapján reintegrációs őrizetbe kerül; korlátozottan visszanyeri személyi szabadságát, távozhat a büntetés-végrehajtási intézetből, lakókörnyezetében töltheti a büntetés utolsó részét. Tevékenységét elektronikus távfelügyeleti eszközökkel folyamatosan nyomon követik. A társadalmi visszailleszkedés ilyen módon is lépcsőzetesen megvalósul.

A KKMI tevékenysége jellegéből adódóan koncentráltan jut olyan információkhoz, amelyek mind a bűnmegelőzésben, mind a reintegrációs munkában értékes adatokat jelentenek, melyeket elemezni és értékelni kell, továbbá megfelelő módon hasznosítani szükséges a mindennapokban.

A KEK-rendszer a bv. szerv általi befogadási eljárással indul. Az elítéltet, akinek

a várható szabadulásáig tizennyolc hónap, vagy azt meghaladó idő van hátra, a KKMI-ben kell befogadni. Azon elítéltek, akiknek a várható szabadulásáig hátralévő idő nem haladja meg a 18 hónapot, valamint az előzetesen letartóztatottak esetében a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer feladatait az intézetek látják el.

A fogvatartotti státusztól függően tehát helyi vagy központi kockázatelemzési eljárás kerül lefolytatásra. A befogadást követő kockázatelemzés alapján kezdődik el egy olyan folyamat, melynek része a rendszeres, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának folyamatába, illetve befejező szakaszába beépített kockázatelemzés. A KKMI-ben eltöltött időszak kockázatértékelési összefoglaló jelentéssel zárul.

A KKMI-ben elvégzett kivizsgálást követően az elítéltet a számára kijelölt bv. intézet befogadó részlegében kell tervezetten elhelyezni. A befogadó részlegben tájékoztatják az elítéltet a KKMI-ben készült összefoglaló jelentés tartalmáról, a javasolt, visszaesési és fogvatartási kockázatot csökkentő reintegrációs programok igénybevételéről, és az intézet rögzíti az egyéniesített fogvatartási programtervet. *A kockázatkezelési folyamat része a rezsimmegfigyelésbe sorolás.*

A szabadságvesztés végrehajtása során az elítélt kockázati elemzése, magatartása és a reintegrációs tevékenységben való részvétele függvényében az egyes fokozatokon belül a végrehajtás rendje, az elítélt részére adható kedvezmények eltérőek lehetnek az egyes fokozatokhoz kapcsolódó rezsimszabályok szerint. Az elítélt az egyes végrehajtási fokozatokhoz kapcsolódóan *általános, enyhébb és szigorúbb rezsimszabályok alá sorolható be.*

A rezsimmegfigyelésbe sorolás felülvizsgálatát az öt évet meg nem haladó szabadságvesztés-büntetés esetén hathavonta, az öt évet meghaladó szabadságvesztés esetén évente a bv. intézetnél el kell végezni.

A KKMI végzi el az elítélt újbóli kockázati csoportba sorolását a kiemelkedően magas kockázattal bíró elítéltek rezsimmegfigyelését megelőzően és a fogvatartásra különös veszélyt jelentő események bekövetkezésében részt vevő elítéltek esetében.

Az elítéltet a feltételes szabadságra és reintegrációs őrizetre bocsátáshoz készítendő előterjesztés bv. intézeti szakterületi véleményezését megelőzően záró kockázatelemzési vizsgálatnak kell alávetni a KKMI-ben, amelynek időtartama húsz napig terjedhet, amelyet a KKMI vezetője további tíz nappal meghosszabbíthat. A záró kockázatértékelési jelentésben kell rögzíteni az elítélt szabadulásakor mért visszaesési kockázatát.

Összegzés

A KEK-rendszer bevezetésével megvalósul, hogy a fogvatartott a megismerése alapján a személyiségfejlődésére legnagyobb esélyt adó reintegrációs rezsimbe kerüljön, amely perspektívát nyújt számára. Nagyon fontos szempont, hogy a rendszer a társadalom hatékony védelmét szolgálja, a fogvatartás folyamatában pedig szintén érezhető változásokat okoz: eredményessé teszi a működést, a szakmai munkát, a

végrehajtási cél érvényesülését.

Az elítéltek megfelelő rezsimekbe sorolása csökkenti az egyes csoportokon belül az egymástól igen eltérő személyiségtípusok számát, ami együtt jár a rezsim tagjai közötti feszültségek és konfliktusok gyakoriságának csökkenésével.

A fogvatartottak a kedvezőbb rezsim életfeltételei, az ott nyújtott kedvezmények motiválják, illetve a megfelelő magatartásra, a követelmények és az elvárások teljesítésére ösztönzik.

A magatartásukkal állandó problémát okozó, a kiegyensúlyozott munkát zavaró elítéltek adott rezsimből kikerülése csökkenti a kedvezőtlen kölcsönös befolyásolást, javítja a reintegrációs munka eredményességét.

A rendszer abból a szempontból is nagy jelentőséggel bír, hogy a sajátos – nagy múltra visszatekintő, ugyanakkor merev – magyar végrehajtási fokozatok (fogház, börtön, fegyház) közötti átjárhatóság megvalósulhat.

A nem kívánt események, a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményei száma csökken. Meggyőződésem, hogy a sikeres visszailleszkedés egyik kulcsa a munka mint érték megjelenítése. Éppen ezért törekszünk arra, hogy a fogvatartotti *munkáltatás* minél szélesebb körben valósuljon meg, így ehhez reintegrációs elemeket rendelünk, ezzel is elősegítve a rendszer minél eredményesebb működését.

Végső soron célunk, hogy az elítélt személyiségében megtaláljuk azt a rejtett kiskaput, amelyen keresztül a társadalom segíteni akarása utat találhat. Igen fontos üzenet fogalmazódik meg az elítélt számára is, mégpedig az, hogy nem számkivetettként tekintünk rá, és nem mondott le róla a társadalom, hanem határozottan és hatékonyan segíteni akarunk neki a visszatérésben.

A büntetés-végrehajtás a szó legnemesebb értelmében vett embermentő tevékenységet végez, amikor a közjó érdekében igyekeznek a bűnelkövetőket a társadalomba visszailleszteni. Fontos feladat az egész társadalommal felismertetni azt, hogy a tevékenységünk senki más által el nem végezhető feladat, ún. szolgáltatás a társadalom számára.

A *KKMI létrehozása mellett felsorakoztatható érv*ek közé tartozik, hogy egy helyen koncentrálódik a releváns szakmai tudás, érvényesül a rendszerszemlélet, biztosított az objektív mérések és elemzések elvégzésének lehetősége, és mindez később reintegrációs és biztonsági elhelyezési praktikummal jár.

A *KKMI*-ben a befogadáskor elvégzett és az esetleges újbóli kockázatelemzések, valamint a szabadulást megelőző, visszaesési kockázatot mérő elemzések keretbe, rendszerbe foglalják az egyes fogvatartottak szabadságvesztés-büntetésének letöltését. A *KKMI* mérései során a tárgyilagos megítélés lehet a professzionális alapja.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kockázatelemzési és kezelési rendszer jövőbeli jogszabályi háttere, az új büntetés-végrehajtási törvény megfelelő alapot és szabályozást jelent a jogalkalmazó gyakorlat számára. A személyi és tárgyi feltételek biztosítása és összhangja esetén a büntetés-végrehajtási szervezet képes a rendszer magas színvonalú megvalósítására és működtetésére, további fejlesztésére, így ennek a rendszernek a szakmai létjogosultsága nemcsak az is-

mertett elméleti indokok, hanem a gyakorlat alapján is igazolható lesz. Ennek a rendszernek a bevezetése – eredményei alapján – kiemelkedő jogtörténeti állomása lesz a magyar börtönügynek.

Napjainkban nyilvánvaló jeleit látjuk annak, hogy az átfogó igazságszolgáltatási reform komoly eredményeket ért el. Elegendő csak arra utalni, hogy új Büntető Törvénykönyv született, új szabálysértési törvény készült, továbbá készülöben van az új, büntetőeljárásról szóló törvény. Ezek, a jogrendszer alapjait meghatározó törvények, modern szemlélettel, sok esetben paradigmaváltással egybekötve, mozdítják elő hazánk további fejlődését a jogállamiság útján.

Megtisztelő, hogy a XXI. század büntetés-végrehajtási törvényének megalkotásában részt vehettünk. A jövőre nézve a mi feladatunk az új bv. kódex részletszabályainak kidolgozása, amelyhez a szellemi kapacitás rendelkezésre áll, és amely alapján szakmánk ki fog tudni teljesedni.